

جویشی در حوزه امنیت زیست محیطی بر اساس گفتمان ولایت فقیه

محمود رضا شمس دولت آبادی^۱

سید جواد امینی^۲

مهدی زروندی^۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۲/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۲/۲۳

چکیده :

امروزه یکی از دلایل توجه جهانی به بحث پایداری در توسعه، تخریب بی‌رویه محیط‌زیست و منابع طبیعی در پرتو آموزه‌های نظام سرمایه‌داری مبتنی بر حداکثر سازی سود است. اکنون اگر اعتماد بشر نسبت به قدرت فناوری و دانش خود متزلزل شده است. از این رو است که در رفتار با طبیعت محتاط‌تر شده و در تکاپوی تدوین اخلاق محیط زیستی برآمده است. این در حالی است که بررسی متون اسلامی، نشان‌دهنده غنی بودن این متون، از دستورات و قواعد مواجهه صحیح و به‌دوراز هرگونه افراط و تفریط با محیط‌زیست است ولی غفلت محققان اسلامی سبب شده است که غربی‌ها که خود عامل اصلی تخریب محیط‌زیست به شمار می‌آیند، داعیه‌دار تدوین و معرفی اخلاق محیط‌زیست شوند و حتی در آثار خود، دین را به‌عنوان محرک و مشوق انسان (به‌منزله خلیفه خدا بر روی زمین) در تخریب طبیعت معرفی می‌کنند. از سوی دیگر، در داخل کشور نیز بخشی از دست‌اندرکاران امور توسعه‌ی کشور، دغدغه جدی عملی در رابطه با صیانت از محیط‌زیست نداشته و این امر، سبب از دست رفتن منابع طبیعی شده است. هدف این تحقیق ارائه نظریه راهبردی در حوزه امنیت محیط‌زیست است. روش‌شناسی این مقاله تحلیل محتوا با استفاده از تئوری داده بنیاد استفاده می‌باشد. نتیجه‌ای که از این تحقیق حاصل می‌شود تبدیل داده‌ها و مفاهیم استنتاجی معتبر به نظریه است. نظریه‌ای مناسب و بهینه از داده‌ها و مفاهیم استخراج شده و قابل تعمیم با اصالت دادن به اصل توجه به بنیان‌های نظری و با رعایت اخلاق زیستی و فرهنگ‌سازی عمومی در کنار قوانین بازدارنده در اهداف و سیاست‌ها، محیط زیست پایدار و طیبه در جامعه محقق می‌شود. این عبارت به‌عنوان نظریه راهبردی و محصول موفق و نتیجه مرجح در حوزه امنیت محیط‌زیست است.

کلیدواژه‌ها: گفتمان ولایت فقیه، امنیت زیست محیطی، نظریه راهبردی

shama66@yahoo.com

sjamini20@gmail.com

mahdizarvandi@yahoo.com

^۱ استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۲ استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۵ دانشجوی دکتری امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسؤل)

مقدمه:

در چند دهه اخیر، به موازات پیشرفت علوم و فناوری‌های مدرن و نقش آن در شتاب بخشیدن به توسعه صنعتی و اقتصادی، با نگرش یک‌جانبه به نفع بهره‌برداری هر چه بیشتر از منابع طبیعی و ترجیح منافع اقتصادی بیشتر در کوتاه‌مدت، نشانه‌ها و پیامدهای ناپایداری محیط‌زیست، بیش از هر زمان دیگری از تاریخ حضور بشر در کره زمین، در همه مقیاس‌های جهانی، منطقه‌ای و محلی، بروز و ظهور یافته است. بحران‌های پیچیده محیط زیستی و بروز انواع بلایای طبیعی و از جمله تغییرات شدید در اقلیم و آب‌وهوای جهانی، تخریب و نابودی جنگل‌ها و انقراض گونه‌های زیستی، کاهش شدید منابع تجدیدناپذیر به واسطه بهره‌برداری بی‌رویه و محدودیت توان جذب زمین در مقابل انبوهی از پسماندها و ضایعاتی که هم‌روزه در اثر مصرف ناپایدار منابع و کالاها به وجود می‌آیند، همه و همه تنها بخشی از نشانه‌ها و هشدارها در مقابل هجمه نامعقول و دخالت‌های نابجای انسان قرن بیست و یکم در نظام خودگردان طبیعت است. روند توسعه فعلی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه و از جمله کشور ما، هنوز تا رسیدن به نقطه سازگاری با محیط‌زیست فاصله زیادی دارد. هرچند که بسیاری از طرفداران توسعه بر این باورند که با فناوری‌های پیشرفته بشری می‌توان بر مخاطرات زیست محیطی فائق آمد، اما واقعیت مسلم این است که بیشتر پدیده‌های کره زمین تحت تأثیر رفتارهای غیرخطی و غیرقابل پیش‌بینی بوده و حتی تغییرات کوچک و مقطعی در نظام طبیعت می‌تواند صدمات جبران‌ناپذیری را هم به موقعیت زیستی و حیات زیست‌مندان و هم به منافع اقتصادی جوامع بشری وارد نماید. البته نباید از نظر دور داشت که توسعه منطقی و در تناسب با نیاز بشری، از سوی دیگر امری حیاتی محسوب می‌گردد و مفهوم توسعه پایدار نیز در همین راستا در سال‌های اخیر بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. بنابراین برقراری یک تعادل و توازن بین الزامات حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی و توسعه، می‌تواند رویکرد مناسبی باشد که در عصر حاضر بیشتر باید مورد توجه قرار گیرد. به دنبال چنین رویکردی است که تلفیق اصول و الزامات محیط زیستی در نظام برنامه‌ریزی توسعه‌ای کشورها و ضرورت شکل‌گیری نظام یکپارچه تصمیم‌گیری که تلفیقی در حوزه‌های محیط‌زیست و توسعه، که همان توسعه پایدار است، امروزه از اولویت‌های اصلی بسیاری از دولت‌ها محسوب می‌گردد.

(محمدزاده، ۱۳۸۹: ۳)

جویشی در حوزه امنیت زیست محیطی بر اساس گفت‌وگو با ولایت فقیه ۱۶۷۵

میهن اسلامی ما، همگام با مجامع بین‌المللی، از پیش‌تازان توجه به این موضوع مهم بوده است و به دنبال برپایی کنفرانس جهانی محیط‌زیست و توسعه در سال ۱۹۹۲ در ریودوژانیرو برزیل و توجه بیشتر دنیا به اهمیت حفاظت از محیط‌زیست، در کشور ما نیز با تصویب قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست، سازمان حفاظت محیط‌زیست از اختیارات قانونی تازه و بیشتر و از نظر تشکیلاتی نیز تاندازه‌ای از ابعاد و کیفیت سازگار با ضرورت‌های برنامه‌های رشد و توسعه برخوردار گردید. پرواضح است که وجود زیرساخت‌های قانونی، دیدگاه رهبران (حضرت امام خمینی (رحمت ا...علیه)، حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)) و اسناد بالادستی و برقراری نظام کنترلی و حاکمیتی در کنار استفاده از مشوق‌های انگیزه‌ای و تشویقی، لازمه حفاظت از محیط‌زیست است. مهم‌ترین تحول در زمینه تقویت مقررات و تضمین اقدامات محیط‌زیستی پس از انقلاب شکوهمند اسلامی، تصویب اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی است که حفاظت از محیط‌زیست را یک وظیفه عمومی تلقی نموده و هرگونه فعالیت مخرب آن را ممنوع می‌داند. توجه به مقوله محیط‌زیست در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، نشان دیگری از اولویت‌بخشی نظام اسلامی به این موضوع مهم است. سند چشم‌انداز آمیزه‌ای از داوری‌های مبتنی بر ایدئولوژی نظام و واقعیت‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و محیط‌زیستی جامعه است که تهیه و تنظیم آن، از آن‌رو که پیش‌بینی و ترسیم روندهای ممکن و مطلوب آتی را میسر می‌سازد، می‌تواند به اتخاذ موضع و تعیین شیوه‌های برخورد با حوادث و اتفاقات، کمک شایانی نموده و بهره‌برداری درست و بهینه از منابع و فرصت‌ها را امکان‌پذیر نماید. اهمیت محیط‌زیست در این سند در قالب عبارت "بهره‌مندی از محیط‌زیست مطلوب" برای جامعه ایرانی درج شده است. با توجه به اهداف دیگر سند مانند توسعه اقتصادی، ارتقاء فرهنگ و اخلاق و... می‌توان رویکرد ایجاد تناسب میان نهادهای اجتماعی، اقتصادی و تعادل بوم‌شناختی را از این چشم‌انداز استنتاج کرد. بدیهی است دستیابی به اهداف محیط‌زیستی سند چشم‌انداز، مستلزم برنامه‌ریزی هدفمند و اجرای دقیق آن طی سال‌های باقی‌مانده است. در همین راستا، فلسفه نظریه راهبردی امنیت زیست محیطی در واقع تدوین یک نقشه راه برای حصول به محیط‌زیست مطلوب در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ است. با عنایت به مطالب فوق مسئله اصلی این تحقیق فقدان نظریه مدون راهبردی در حوزه امنیت زیست محیطی با تأکید بر گفت‌وگو مرفقی ولایت‌فقیه است. سؤال اصلی این مقاله این است،

نظریه راهبردی در حوزه امنیت زیست محیطی بر اساس گفت‌وگو با ولایت‌فقیه چیست؟

اهمیت انجام این تحقیق در این است که می‌تواند:

- قابلیت ارائه نمونه‌ی عینی - عملی نظریه امنیت محیط‌زیست که از فرهنگ ریشه‌دار معارف اسلام ناب نبی مکرم اسلام (صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌و‌سلم) و معصومین (علیهم‌السلام) سرچشمه گرفته باشد، ارائه نماید.
  - توانایی تولید گفتمان‌های جدید از امنیت زیست‌محیطی در ابعاد فرو ملی و فراملی را فراهم نماید.
  - قابلیت برخورداری از ظرفیت‌های زیست‌محیطی برای پیام‌سازی، مخاطب‌شناسی و انتقال پیام ایجاد نماید.
  - قابلیت مرجع‌سازی امنیت زیست‌محیطی از رفتارهای انسان ایرانی - اسلامی برای جوامع بشری ارائه نماید.
  - استفاده از ظرفیت الگوی زیست‌محیطی اسلامی - ایرانی در فضا‌سازی و زمینه‌ساز تغییرات عمیق در حوزه‌های مختلف، انسانی، طبیعی و غیره را فراهم می‌کند.
  - قابلیت تحول‌آفرینی، هم‌افزایی، تحرک‌بخشی، نو‌کنندگی با صدور دست‌آوردهای انقلاب اسلامی در حوزه زیست‌محیطی در ابعاد فرو ملی و فراملی به وجود می‌آورد.
  - استفاده از توانایی و تجربیات انقلاب اسلامی در حوزه زیست‌محیطی در تحرک عملی کشورهای اسلامی با تکیه بر هنجارها و ارزش‌های فرهنگ اسلامی ایرانی ایجاد می‌نماید.
- ضرورت انجام این تحقیق در این است که می‌تواند در رسالت انقلاب اسلامی که تأیید بر ارائه الگوی برتر مدیریتی در حوزه‌ی امنیت زیست‌محیطی هماهنگ با مقتضیات فطری بشر و نیازهای جهان مترقی در بستر زمان مبتنی بر اسلام ناب محمدی (صلی‌الله‌علیه‌و‌آله‌و‌سلم) باهدف پیشبرد آرمان‌های مهدویت و طلایه‌داری حوزه فرهنگی - تمدنی اسلام به‌منظور احیای دوباره آن فرارگرفته، ممکن نخواهد شد. این تجربه‌ی جمهوری اسلامی ایران می‌تواند ناکامی‌های این عرصه را با ارایه‌ی رویکردهای موفق و پیش‌برنده خود در جهان بستری موفق را برای نظام‌های سیاسی کارآمد در این کشورها فراهم ساخته و قابلیت‌های توسعه و نفوذ نظام سیاسی لیبرال دموکراسی غرب را با توقف مواجه سازد. بدین ترتیب عدم اجرای این تحقیق دست ما را در انجام این رسالت کوتاه می‌نماید.

ادبیات و مبانی نظری تحقیق

پیشینه‌های تحقیق

با توجه به اینکه موضوع محیط‌زیست، برای پژوهشگران موضوعی جذاب و مورد توجهی بوده به همین لحاظ این سری مطالعات مربوط به این حوزه توسط پژوهشگران و علاقمندان به محیط‌زیست به وفور انجام شده است، ولی تفاوت عمده‌ی مطالعات صورت گرفته با تحقیق مورد نظر ما در هدف انجام تحقیق است.

پروژه‌ها:

عنوان پروژه	معرفی امنیت زیستی به‌عنوان روشی برای کاهش بیماری‌های عفونی
مشخصات محقق؛ تاریخ و محل اجرای پروژه	روح اله سیف، سازمان حفاظت محیط‌زیست، ۱۳۹۰۱
عنوان پژوهش	معرفی امنیت زیستی به‌عنوان روشی برای کاهش بیماری‌های عفونی
سؤالات تحقیق	رعایت قانون امنیت زیستی باعث کاهش بیماری‌های عفونی می‌شود؟
فرضیه تحقیق	رعایت قانون امنیت زیستی باعث کاهش بیماری‌های عفونی می‌شود
روش اجرای تحقیق	این تحقیق به‌صورت کیفی انجام شده است
نتایج تحقیق	امنیت زیستی به‌عنوان روشی برای کاهش بیماری‌های عفونی با وجود بهبود شرایط زندگی هنوز هم بیماری‌ها پس از بلایای طبیعی مهم‌ترین عوامل آسیب‌زننده‌ای بشمار می‌آیند. روشن است که عوامل ژنتیکی به‌وضوح در برخی بیماری‌های متداول زیست محیطی مانند روندهای سرطان‌زایی دخالت دارند در ضمن محیط‌زیست نیز اثرات مهمی بر بعضی بیماری‌های ارثی دارد. از میان این گروه بیماری‌های اکتسابی مطرح‌تر و متداول‌تر هستند و طیف وسیع‌تری از جوامع را درگیر و مبتلا می‌کنند. عواملی که سبب بروز این بیماری‌ها می‌شوند شامل عوامل فیزیکی، شیمیایی، زیست‌شناختی و روان‌شناختی هستند و نه تنها در زمینه آسیب‌شناسی بیماری‌های انسانی مطرح می‌شوند بلکه به‌عنوان عوامل آسیب‌رسان عمومی برای تمامی موجودات زنده عالی محسوب می‌شود.

<p style="text-align: center;">تحولات زیستی محیطی</p>	<p style="text-align: center;">عنوان پروژه</p>
<p style="text-align: center;">ياسر زيايى، سازمان حفاظت محيط زيست، ۱۳۹۲</p>	<p style="text-align: center;">مشخصات محقق؛ تاريخ و محل اجراي پروژه</p>
<p style="text-align: center;">تحولات زیستی محیطی</p>	<p style="text-align: center;">عنوان پروژه</p>
<p style="text-align: center;">مهم ترین دوره های تحولات زیست محیطی جهان کدام اند؟</p>	<p style="text-align: center;">سؤالات تحقیق</p>
<p style="text-align: center;">دوره های تحولات زیست محیطی جهان در تحولات زیست محیطی تاثیر داشته است</p>	<p style="text-align: center;">فرضیه تحقیق</p>
<p style="text-align: center;">این تحقیق به صورت کتابخانه ای انجام شده است</p>	<p style="text-align: center;">روش اجرای تحقیق</p>
<p>دوره اول حجم مصرف جرم وانرژی و ورود پس مانده های مصرفی آن هنوز نمی توانست بر روی تعادلات اکوسیستم ها اثر داشته باشد در این دوران اخلاق خلق و خو آداب و روحیات انسان همه زیر تاثیر برتری اسطوره های قدرت های آسمانی و طبیعت قرار داشته و بیگانگی انسان از کار خود و کالایی که خود تولید می کرده است هنوز پدیدار نگشته بود. دوره دوم از آن زمانی آغاز گشت که تعادل بین حد مصارف و منابع حیات و تکنولوژی به دلیل سلطه کمی و کیفی تکنولوژی آلوده کننده بر هم خورد. این تکنولوژی به علت مصرف بی رویه منابع حیاتی تکنولوژی غارت نام گرفت. این دوران دوران نفی و معادلات بین انسان و محیط پیرامونش بود. دوره سوم در این دوره به ناچار بشر به همکاری با طبیعت می پردازد مرور تحولات زیست محیطی در جهان مسئله بهسازی محیط زیست پس از جنگ جهانی دوم و در حقیقت بعد از نیمه دوم قرن بیستم با رشد سریع و نامتناسب صنعت اهمیت یافت.</p>	<p style="text-align: center;">نتایج تحقیق</p>

رساله‌ها

عنوان رساله	مسئولیت مدنی آلوده‌کنندگان محیط‌زیست
مشخصات محقق؛ تاریخ و محل اجرای تحقیق	دانشجو: نادعلی سلحشور/ استاد راهنما: دکتر حسنعلی درودیان دانشگاه تهران- ۱۳۸۳
عنوان رساله	مسئولیت مدنی آلوده‌کنندگان محیط‌زیست طبق اصل ۵۰ قانون اساسی ج.ا.ا.
سؤالات تحقیق	مسئولیت مدنی آلوده‌کنندگان محیط‌زیست طبق اصل ۵۰ قانون اساسی ج.ا.ا. چیست؟
فرضیه تحقیق	تفسیر به رأی اصل ۵۰ قانون اساسی، مسئولیت آلوده‌کنندگان محیط‌زیست را توجیه می‌نماید
روش اجرای تحقیق	این تحقیق با استفاده از روش‌های کمی و کیفی و به صورت ترکیبی بهره گرفته شده که در ذیل آن از روش‌های تحلیل تفسیری منابع موجود (بررسی اسناد و مدارک) استفاده شده است.
نتایج تحقیق	حفظ محیط‌زیست و جلوگیری از آلودگی آن که اثرات سویی بر سلامت افراد دارد وظیفه همگان می‌باشد که مهم ترین قانون کشور، یعنی اصل پنجاه قانون اساسی به آن اشاره دارد. در جمهوری اسلامی در حفاظت محیط‌زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌شود. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که به آلودگی یا تخریب غیرقابل جبران محیط‌زیست ملازمه پیدا کند، ممنوع است.
عنوان رساله	تحلیل نقش سازمان‌های غیردولتی محیط‌زیستی در دستیابی به هفتمین هدف پایدار از اهداف توسعه هزاره، تضمین پایداری محیط‌زیست
مشخصات محقق؛ تاریخ و محل اجرای تحقیق	دانشجو: سلمی کرمی / استاد راهنما: دکتر شهرزاد فریادی دانشگاه تهران- ۱۳۸۹
عنوان رساله	نقش سازمان‌های غیردولتی (NGO) محیط‌زیستی، در پایداری محیط‌زیست
سؤالات تحقیق	سازمان‌های غیردولتی (NGO) محیط‌زیستی، چگونه می‌توانند در پایداری محیط‌زیست به دولت‌ها کمک نمایند؟
فرضیه تحقیق	NGOها به عنوان نهادهای پیش رو در حفاظت از محیط‌زیست عمل می‌کنند
روش اجرای تحقیق	این تحقیق با استفاده از روش‌های کمی و کیفی و به صورت ترکیبی بهره گرفته شده که در ذیل آن از روش‌های تحلیل تفسیری منابع موجود (بررسی اسناد و مدارک) استفاده شده است.

نتایج تحقیق	<p>اهداف توسعه هزاره به شرح زیر می‌باشد،</p> <p>۱- ریشه‌کن‌سازی فقر و گرسنگی مطلق</p> <p>۲- دستیابی به آموزش ابتدایی همگانی در سطح جهان</p> <p>۳- بهبود و افزایش سن برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان</p> <p>۴- کاهش مرگ‌ومیر کودکان</p> <p>۵- بهبود بهداشت دوران بارداری</p> <p>۶- مبارزه با ایدز، مالاریا و سایر بیماری‌ها</p> <p>۷- تضمین پایداری محیط‌زیست</p> <p>۸- گسترش و بهبود مشارکت جهانی برای توسعه</p> <p>برای دستیابی به هدف هفتم از این اهداف که تضمین پایداری محیط زیست می‌باشد، مشترکاً دولت‌ها و مردم بایستی ایفای نقش کنند این رساله در تلاش است علل عدم همکاری و فقدان مشارکت‌های مردمی را بررسی و تأکید اصلی آن بر نقش سازمان‌های غیردولتی محیط‌زیستی شهر تهران در دستیابی حفظ پایداری محیط‌زیست با تکیه بر کاهش مصرف انرژی می‌باشد.</p>
-------------	---

مقاله‌های علمی پژوهشی

عنوان مقاله	جستجوی مفاهیم اخلاق زیست‌محیطی در آموزه‌های اسلام
مشخصات محقق؛ تاریخ و محل اجرای تحقیق	۱- محمد حق‌شناس ۲- سید محمدحسین ذاکری ۱۳۸۷- فصلنامه اخلاق در علوم و فن آوری (علمی- پژوهشی)
عنوان مقاله	دیدگاه‌های زیست‌محیطی در اسلام
سؤالات تحقیق	دیدگاه‌های زیست‌محیطی در اسلام برگرفته از چه نوع آموزه‌هایی است؟
فرضیه تحقیق	ندارد
روش اجرای تحقیق	این تحقیق با استفاده از روش‌های (تحلیلی - تفسیری) و به‌صورت ترکیبی بهره گرفته شده که در ذیل آن از روش‌های تحلیل تفسیری منابع موجود (بررسی اسناد و مدارک) استفاده شده است.

<p>۱- صدمات محیط زیست نیز همچون دیگر بحران‌های جدید در نتیجه ولایت نفس اماره و اولویت داشتن ارزش‌های مادی رخ داده است. چنین نگاهی موجب شده توسعه صنعت و پیشرفت‌های علمی و فناوری در مسیر خلاف ظرفیت و امکانات طبیعی و روحیات انسان پیش برود.</p> <p>۲- بررسی دیدگاه‌های زیست محیطی اسلام، بیانگر آن است که آموزه‌های اسلام نه تنها دیدگاه‌های غربی را پوشش می‌دهد، بلکه بررسی‌های دقیق‌تر آن می‌تواند به باز کردن افق‌های جدیدی در جهت تکمیل این نظریات کمک کند.</p> <p>۳- اگرچه دیدگاه‌های جدید زیست محیطی در غرب به نظریات نسبتاً مشابه با دیدگاه‌های اسلام دست یافته‌اند، اما بی‌توجهی آن‌ها نسبت به اخلاقیات دینی، مخصوصاً اسلام موجب هدر رفتن زمان و توانائی‌های بسیاری شده است.</p> <p>۴- هرچند پاسخ تمامی مشکلات زیست محیطی ما در تعلیمات اسلامی بیان شده اما مادامی که به آن‌ها عمل نکنیم دردی از ما دوا نمی‌شود.</p> <p>۵- از دیدگاه اسلام، انسان خلیفه و جانشین خدا در زمین است و در این مقام باید امانت‌دار باشد. خداوند عمران و آبادانی زمین را به انسان سپرده و او را از هرگونه آسیب به سایر موجودات بر حذر داشته است.</p> <p>۶- انسان فقط یکی از عوامل موجود در محیط زیست به شمار می‌آید و بقای او به حفظ و نگهداری آن وابسته است.</p> <p>۷- فناوری فی نفسه غایت نیست؛ بلکه آلتی است برای دستیابی هدف که آن هدف را خود آدمی مطابق با قوانینی که بر جامعه‌اش حاکم‌اند تعیین می‌کند.</p> <p>۸- حفاظت محیط زیست نباید به یک سلسله از گونه‌های خاص یا مناطق خاصی محدود شود؛ بلکه این " کلیت " محیط زیست است که باید مورد محافظت قرار گیرد.</p> <p>۹- شایسته است ایران اسلامی که پرچم‌دار صلح و عدالتخواهی در منطقه و جهان است به یاری عالمان دین و متخصصان محیط زیست، حفاظت و دفاع دینی از طبیعت را سرلوحه کار خود قرار داده و آن را به سایر کشورهای مسلمان گوش زد نمایند و نگذارند پرچم داری حفاظت از محیط زیست در دست کسانی بماند که اصالت مبدأ طبیعت را قبول ندارد.</p>	<p>نتایج تحقیق</p>
<p>جبران خسارت زیست محیطی در حقوق بین‌الملل.</p>	<p>عنوان مقاله</p>
<p>۱- سید فضل الله موسوی ۲- فهیمه قیاسیان ۱۳۹۰- فصلنامه حقوق (علمی- پژوهشی)</p>	<p>مشخصات محقق؛ تاریخ و محل اجرای تحقیق</p>
<p>جبران خسارت زیست محیطی تابع چه اصول و قواعدی است</p>	<p>عنوان مقاله</p>

سؤالات تحقیق	جبران خسارت زیست محیطی تابع چه اصول و قواعدی است؟
فرضیه تحقیق	ندارد
روش اجرای تحقیق	روش بررسی اسناد و مدارک علمی با رویکرد زمینه‌ای و تحلیل محتوا
نتایج تحقیق	<p>علی‌رغم توسعه چشم‌گیر حقوق بین‌الملل در زمینه حمایت و حفاظت از محیط‌زیست به‌ویژه در دهه‌های اخیر هنوز هم جبران خسارات زیست محیطی از خلاءهایی عمده پیش‌روی حقوق بین‌الملل محیط‌زیست است. امروزه اسناد بی‌شمار در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی در این ارتباط به تصویب رسیده است، اما اغلب آن‌ها از یک سو، محدود به موضوعاتی خاص (به‌طور عمده در ارتباط با فعالیت‌های هسته‌ای آلودگی نفتی، محیط‌زیست دریا، انتقال زباله‌ها و مواد خطرناک، اشیاء فضایی) هستند و از سوی دیگر، بسیاری از مفاهیم مبنایی و مؤثر در روند جبران خسارات زیست محیطی، همانند «خسارات زیست محیطی» «استانداردهای حداقلی» و «مسئولیت زیست محیطی بین‌المللی» را به گونه مبهم و نامعلوم بیان داشته‌اند. به‌علاوه، ارزیابی چنین خساراتی در پرتو خسارات مالی، جایگزینی پرداخت غرامت بر ترمیم و بازگرداندن وضعیت زیست محیطی به وضع پیش از بروز خسارات و در نهایت فرع قرار دادن مسئولیت دولت در جبران خسارت زیست محیطی در کنار مسئولیت اصلی عامل خصوصی فعالیت منشاء خسارت (بدین معنا به دولت تنها باید جبران خسارت از سوی عامل خسارت را تضمین کند و در صورت عدم توانایی وی راه‌های دیگری برای جبران خسارت کافی را در نظر گیرد)، مهم‌ترین موانع پیش‌روی جبران کامل خسارات زیست محیطی بر اساس قواعد حقوقی بین‌المللی موجود است.</p>

جمع‌بندی پیشنهادها:

باوجود تأثیر پیشنهادها در دانش‌افزایی تحقیقات علمی، پیشنهادها جمع‌آوری شده از طرح‌ها، رساله‌ها و مقاله‌های علمی مراکز آموزشی و پژوهشی با عنوان این تحقیق قرابت مستقیم ندارد، اگرچه برخی از مقالات علمی - پژوهشی از منظر موضوعی قابلیت لازم برای استفاده در ادبیات این تحقیق را دارد. (تمایز)

موضوع این تحقیق با عنوان بعضی از پیشنهادها تحقیق قرابت موضوعی دارد ولی اهداف و سؤالات این تحقیقات به‌روشنی تفاوت‌های آن‌ها را با موضوع این مقاله روشن می‌کند؛ درحالی

نمی‌توان نقش پیشینه‌ها را در دانش‌افزایی این تحقیق انکار کرد. (تشابه)

نتایج حاصل از پیشینه‌ها نشان می‌دهد که پارادایم و چارچوب‌های نظری با موضوع این مقاله همسو نبوده و با جهت‌گیری‌های اصلی این پژوهش و اهداف در نظر گرفته برای آن تا حدود زیادی متفاوت می‌باشد. به طوری که جایگاه اصول و مبانی ارزشی اسلامی ایرانی، نظریات و مقتضیات بومی ایرانی- اسلامی نقش محسوسی در تعریف مسئله و در ارائه راهکار در حوزه امنیت زیست محیطی منطبق با این پژوهش در پیشینه‌ها دیده نمی‌شود. (افتراق)

۳- مفهوم شناسی متغیرها

۳-۱- محیط زیست:

محیط به دو بخش زنده و محیط غیرزنده تقسیم می‌شود. در اصطلاحات محیط‌شناسی، اولی را محیط زیستی و دومی را محیط عاری از حیات می‌نامند. دنیای زنده بیوسفر یا زیست کره که لایه‌نازک تری نسبت به محیط غیرزنده است محیطی تعریف می‌شود که در آن موجودات زندگی می‌کنند، در این صورت، زیست کره تا آخرین عمق اقیانوس ادامه می‌کند ولی در لایه‌های پایینی جو (پرندگان، حشرات بالدار، میکروارگانیسم‌ها) محدود می‌شود. این محیط در سطح چسبیده به زمین فقط تا ۱۱۰ متر ارتفاع بالا می‌رود. واژه محیط به معنی به اطراف آمدن مشتق شده است و از نظر لغوی محیط ما چیزی جز اطراف ما نیست. باین‌همه مفهوم محیط در اواسط قرن نوزدهم ظاهر شد. این مفهوم بر اثر برخی اندیشه‌های نوین به میزان زیادی اهمیت پیدا کرد (پیشگاهی فرد، ۱۳۸۶: ۶۵۰).

۳-۲- نظریه زیست محیطی

نظریه زیست محیطی، نظریه ایست که در آن ابعاد، مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و روابط بین آن‌ها در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری برای اداره کشور در حوزه امنیت زیست محیطی تعریف شده و می‌تواند به‌عنوان مدلی مرجع و تعمیم‌پذیر در اداره حکومت در حوزه پیش‌گفته به کار گرفته شود.

۳-۳- گفتمان ولایت فقیه در حوزه زیست محیطی

۱۷۶ فصلنامه امنیت ملی، سال هفتم، شماره بیست و سوم، بهار ۱۳۹۶ —————*

گفتمان غالب جمهوری اسلامی ایران که بر پایه اندیشه‌ها، آراء، نظرات، رهنمودها و تدابیر حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) شکل گرفته است و ریشه در آموزه‌های دینی و اسلام ناب محمدی (صلی‌الله‌علیه و آله و سلم) دارد و بر اساس اصل پیشرفته ولایت‌فقیه در تصمیم‌گیری‌ها در حوزه زیست‌محیطی برای مسئولان و کارگزاران نظام هدایت‌گر بوده و تصمیم‌ها و انجام فعالیت‌ها را در همه سطوح همسو، هماهنگ و هم‌افزا می‌نماید.

۳-۴- حوزه زیست‌محیطی در جمهوری اسلامی ایران

منظور از حوزه زیست‌محیطی در جمهوری اسلامی ایران مجموعه‌ای از سازمان‌هایی است که کلیه تصمیمات، اقدامات و فعالیت‌های مدیریتی توسط مسئولان و کارگزاران نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در حوزه امنیت زیست‌محیطی در محورهای (دکترین، هدف‌گذاری، سیاست‌گذاری) به‌منظور تحقق رسالت و اجرای مأموریت‌های فردی، سازمانی، بخشی، ملی و فراملی مرتبط به انجام می‌رسانند.

۳-۵- امنیت زیست‌محیطی

امنیت زیست‌محیطی، ایمنی نسبی عمومی از خطرات محیط زیستی برخاسته از فرایندهای انسانی و طبیعت پایه‌ای که نتیجه جهالت تصادف، سوء مدیریت یا تعمد در درون یا در امتداد مرزهای ملی می‌باشد (یزدان‌پناه‌درو، ۱۳۸۸: ۱۰۵)

۴- روش‌شناسی

در تعریف نظریه داده بنیاد - که بانام‌های تئوری بر خواسته از داده‌ها، تئوری زمینه‌ای و تئوری بنیادی نیز شناخته می‌شود - آمده است: «نظریه داده بنیاد عبارت است فرآیند ساخت یک نظریه مستند و مدون، از طریق گردآوری سازمان‌یافته داده‌ها و تحلیل استقرایی مجموعه داده‌های گردآوری‌شده، به‌منظور پاسخگویی به پرسش‌های نوین، در زمینه‌هایی که فاقد مبانی نظری کافی برای تدوین هرگونه فرضیه و آزمون آن هستند.» (منصوریان، ۱۳۸۶: ۵) پس هدف اصلی نظریه پردازن تئوری داده بنیاد، یافتن روشی برای تولید نظریه یا تدوین مدل مفهومی در حین یک

جوشی در حوزه امنیت زیست محیطی بر اساس گفت‌وگو با دکتران ولایت فقیه ۱۷۷۵

فعالیت تحقیقاتی است؛ زیرا بسیاری از جامعه‌شناسان، روان‌شناسان و محققان علوم اجتماعی، ناگزیر به مفهوم‌سازی در این حوزه هستند. (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲) بنابراین این تئوری برخوردار از داده‌ها - نظریه بنیادی - یک روش پژوهشی استقرایی و اکتشافی است که به پژوهشگر در حوزه‌های موضوعی گوناگون امکان می‌دهد تا بجای اتکا به تئوری‌های موجود و از پیش تدوین‌شده خود به تدوین تئوری و گزاره اقدام نماید. اگرچه هر یک از رویکردهای مختلف برای تفسیر داده‌ها اهمیت متفاوتی قایل‌اند، با این حال تفسیر داده‌ها - مفاهیم - در قلب پژوهش کیفی جای دارد. به همین دلیل در روش نظریه داده بنیاد - به‌عنوان یک روش کیفی - نیز تفسیر داده‌ها، نقش اصلی و محوری را در فرایند تحقیق ایفا می‌کند؛ بنابراین نظریه داده بنیاد، در عین اینکه ابزاری برای ایجاد نظریه است، تکنیکی برای انجام پژوهش‌های کیفی هم محسوب می‌شود. (لقمان‌نیا و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۸) که با مجموعه منظمی از رویه‌ها، به پژوهشگر امکان توسعه یک نظریه بنیادین برخاسته از استقراء در مورد یک پدیده را می‌دهد. (استراوس و کوربن، ۱۳۸۷: ۲۴)

۳-۴- نوع و روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف و نوع تحقیق کاربردی است و از لحاظ روش تحقیق توصیفی تحلیلی است و با استفاده از تحلیل گفتمان در تعیین شاخص‌های دکترونی، هدفی و سیاستی در حوزه امنیت زیست محیطی.

۴-۴- روش و ابزار گردآوری اطلاعات

الف: روش کتابخانه‌ای، ۱- بهره‌گیری از مطالعه کتب، مقالات، رساله‌ها و پایان‌نامه‌هایی که درباره موضوع محیط‌زیست نوشته شده است، ۲- بررسی اسناد و مدارک موجود در سازمانهایی که در مورد محیط‌زیست فعالیت پژوهشی دارند مثل سازمان حفاظت محیط‌زیست، سازمان جنگل‌ها و مراتع، وزارت جهاد و کشاورزی، دانشکده محیط‌زیست دانشگاه تهران و... ۳- جمع‌آوری بیانات ولایت‌فقیه در حوزه محیط‌زیست.

ب: روش میدانی، ۱- مصاحبه با صاحب نظران و پژوهشگران محیط‌زیست و... ۲- استفاده از

پرسشنامه بسته در مورد موضوعات حوزه محیط‌زیست ۳- استفاده از روش خبرگی.

۴-۵- جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری در روش توصیفی مراجعه به اسناد، مدارک در حوزه محیط‌زیست و در بخش تحلیلی با استفاده از تحلیل نظرات و بیانات ولایت‌فقیه در حوزه محیط‌زیست، استفاده از نظرات صاحب نظران و پژوهشگران حوزه محیط‌زیست به روش مصاحبه باز و مصاحبه بسته استفاده شده است. به این صورت که سؤالات تحقیق در بین جامعه آماری، ۱۰۰ نفر توزیع شده و تعداد ۵۵ پرسشنامه جمع‌آوری و با استفاده از نرم‌افزار مگس کیودا مورد تحلیل قرار گرفته است.

۴-۶- روش نمونه‌گیری، به روش تمام شمار با تعداد نمونه‌ی کل بیانات ولایت‌فقیه در حوزه محیط‌زیست می‌باشد.

۴-۷- حجم نمونه، با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق و محدود بودن جامعه آماری، لذا تعداد حجم نمونه به میزان جامعه آماری کل بیانات ایشان برآورد شده است.

۴-۸- ویژگی‌های جامعه‌شناختی جامعه آماری

۱- تحصیلی: تحصیلات خبرگان راهبردی در حوزه زیست محیطی بوده است.

۲- تجربه مدیریتی: خبرگان تجربه مدیریت لازم در حوزه محیط‌زیست و مدیریت منابع محیط زیست را داشته‌اند.

۳- سابقه اجرائی: خبرگان از سابقه مفید اجرائی در حوزه زیست محیطی برخوردار بوده‌اند.

با توجه به موارد بیان شده تعداد حجم نمونه مورد نظر ۵۵ نفر، به شرح زیر انتخاب شدند:

ردیف	طبقات جامعه آماری	تعداد	درصد
۱	حوزه محیط‌زیست و منابع طبیعی	۲۰	۳۷/۵
۲	حوزه مدیریتی محیط‌زیست	۱۵	۲۵
۳	کارشناسان حوزه اسلام و محیط‌زیست	۱۰	۲۰
۴	کارشناسان راهبردی محیط‌زیست	۱۰	۱۷/۵
جمع		۵۵	۱۰۰

۵-مراحل تحلیل محتوا در این پژوهش

۱. برش یا تقطیع

این بخش از پژوهش که با حجم زیادی از داده‌ها مواجه بودیم و تنها راه‌حل منطقی برای حل این مشکل و تسهیل در تحلیل داده‌ها، برش و تقطیع داده‌ها به اجزاء کوچک‌تر بود. در این مرحله نسبت به جدا کردن، و مرزبندی داده‌ها، به بخش‌های کوچک‌تر (واحد) که قابل سازمان‌دهی، مدیریت و بازیابی باشند، اقدام نمودیم.

الف) واحد تحلیل

در گام بعدی، واحدهای تحلیل بخش‌هایی از محتوا (متن) به‌عنوان یک واحد مستقل از هم به شمار می‌آیند. به صورتی که هر واحد تحلیل به‌گونه‌ای تعریف شد که مرز آن با واحد تحلیل بعدی به‌طور کاملاً مشخص و آشکار قابل تشخیص باشد به‌طوری‌که هر واحد تحلیل شامل نماد، جمله، عبارت، مضمون، شخصیت‌ها، بخش یا بخش‌های معینی از متن بود. تشخیص واحد تحلیل مناسب با تجربه و مشاوره با محققان مجرب انجام شد.

ب) واحد ضبط

واحد ضبط در این تحقیق، بخش (جزء) معنی‌داری از محتوا (متن) است که برای ساخت مقوله‌ها بکار رفت. واحدهای ضبط ما از نظر ماهیت و اندازه، بسیار متغیر بود. واحد ضبط ما شامل عبارت، جمله، کلمه، مضمون و ... بود.

۲. تقلیل داده‌ها

معنی‌دارترین بخش‌های داده‌ها را در این مرحله سازمان‌دهی و مدیریت نمودیم. لذا در این مرحله پس از یک‌بار مرور کامل هر واحد تحلیل، آن بخش‌هایی از متن (سند/ پیام) را که فاقد مفاهیم و مضامین مناسب برای مقوله‌بندی بود را نادیده گرفته و در مقوله‌بندی دخالت ندادیم.

۱-۵- مراحل تحلیل داده‌ها

برای تحلیل داده‌ها ۳ مرحله زیر را انجام دادیم:

* تلخیص داده‌ها

هدف از این مرحله طبقه‌بندی داده‌ها به گونه‌ای بود که به توانیم آن‌ها را بهتر تفسیر نماییم. در این مرحله پس از تعیین قواعد شمارش مقوله‌ها (تعداد تکرار/ فراوانی) و انجام شمارش مقوله‌ها، با استفاده از آمار توصیفی شامل شاخص‌های گرایش و اندازه‌های تغییرپذیری نتایج حاصل به صورت جدول، نمودار و ... ارائه دادیم.

* کشف الگوها و روابط موجود بین داده‌ها

در این مرحله ما به دنبال شناخت الگوهای موجود در داده‌ها و روابط موجود بین آن‌ها بودیم.

* اعتبار یابی

با عنایت به توضیحات اخیر و دقت در فرآیند تحلیل داده‌ها تحقیق طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی و به دلایل زیر روایی پژوهش محقق شده است.

• در طی تحقیق هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها، تجزیه و تحلیل به صورت رفت و برگشت به دفعات انجام شده است

• رسیدن به اشباع نظری با احصا کد زیر مفهوم، مفهوم، زیر مقوله‌ها، مقوله‌ها، مضامین و قضایا

• انتخاب رویکرد تحلیل جزء به جزء

• ارجاع کدگذاری باز و محوری به تعداد ۵۶ نفر خبرگان و اعمال نظر آن‌ها در فرآیند

تجزیه و تحلیل

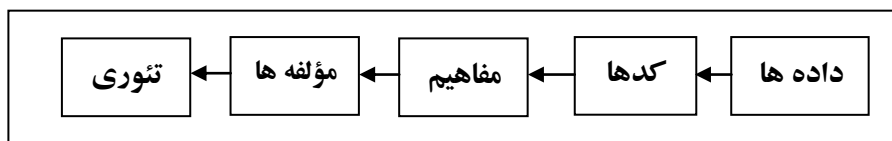

شکل ۱- روند استخراج مفاهیم از گفتمان ولایت فقیه

روش نظریه‌پردازی و مراحل اجرای آن با استفاده از روش داده بنیاد

برای ارائه نظریه داده‌های جمع‌آوری شده سیر تکاملی خود را تا رسیدن به تئوری، مراحل را طی کردند. تحلیل داده‌هایی که به منظور تکوین نظریه گردآوری شده بودند، با استفاده از «رمزگذاری نظری»^۱ انجام شد. در این شیوه، ابتدا رمزهای مناسب به بخش‌های مختلف داده‌ها اختصاص یافت. این رمزها در قالب «مفهوم» تعیین شدند که آن را «رمزگذاری باز»^۲ می‌نامیم. سپس با تعیین ابعاد متفاوت این مقوله‌ها و یافتن پیوندهای میان آن‌ها به «رمزگذاری محوری»^۳ اقدام کردیم. سرانجام با «رمزگذاری انتخابی» مقوله‌ها پالایش شدند و با این فرایندها در نهایت، چارچوبی نظری پدیدار شد. این فرایند اجرایی گراند تئوری در شکل شماره (۲) به نمایش گذشته شده است.

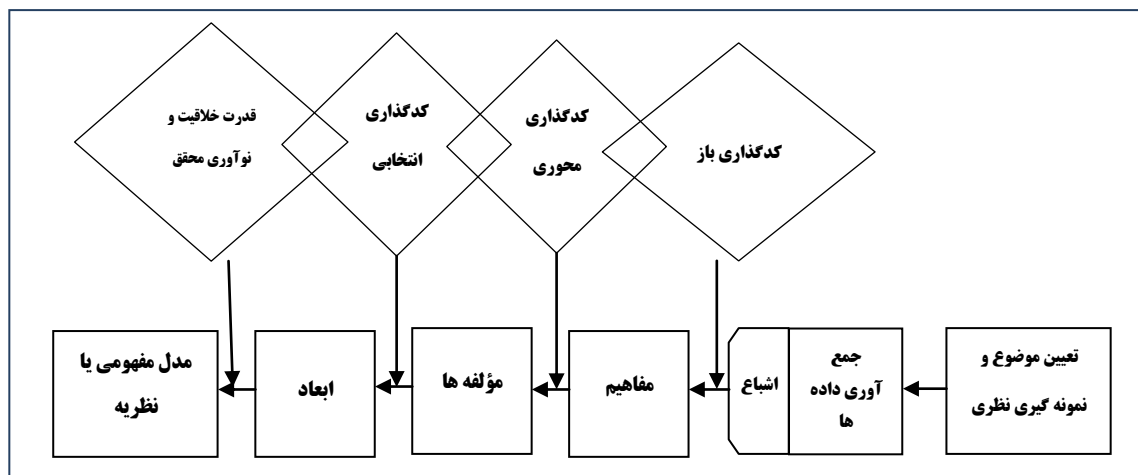
شکل ۲؛ مدل فرآیند اجرای روش داده بنیاد

^۱- theoretical coding.

^۲- open coding.

^۳- axial coding.

اغلب محققین، این فرایند - شکل ۲ - را پذیرفته و در نوشته‌های خود، آن را معرفی کرده‌اند که کدها، اقدامات سه‌گانه‌ای - کدهای باز، محوری و انتخابی - هستند که از اجرای هریک نتایج خاصی حاصل می‌شود، به طوری که از اجرای کدگذاری باز، مفاهیم حاصل شد و از کدگذاری محوری، مؤلفه‌ها و از کدگذاری انتخابی، تئوری شکل گرفت. با این وصف، کدها یک مرحله، از مراحل نیستند بلکه از اجرای آن‌ها، مراحل منتج می‌شوند. این فرایند در مدل زیر نشان داده شده است.

شکل ۳؛ مدل توسعه یافته فرایند اجرای گراند تئوری

در این مدل، مرحله «تعیین موضوع و نمونه نظری» - هرچند دو مرحله مجزا هستند - بدان افزوده شده و کدگذاری‌ها با نتایج اجرای آن‌ها، از هم تفکیک و مرحله «ابعاد» نیز، اضافه شده است.

مراحل نظریه‌پردازی با استفاده از روش داده بنیاد

نحوه کدگذاری: در این پژوهش از طریق یک فرآیند، گزاره‌هایی که رابطه بین مضامین با مقوله‌ها و بخصوص مقوله محوری و نیز روابط یک مقوله با مفاهیم تحت آن مقوله و در نتیجه روابط بین مفاهیم با یکدیگر را نشان می‌دادند استخراج شدند. توجه به این نکته مهم است که قضایا در یک فرآیند چرخه‌ای دائمی از طریق تولید مفاهیم، مقوله‌ها و مضامین و مقایسه و اصلاح مکرر آن‌ها با یکدیگر انجام گرفتند.

کدگذاری باز (مفهوم‌سازی): برای جمع‌آوری داده‌ها و انتخاب متون، گزاره‌ها و مفاهیم اساسی مرتبط با حوزه زیست محیطی از طریق مراجعه به مستندات موجود و آراء، اندیشه‌ها، نظرات،

رهنمودها و تدابیر در گفت‌وگوهای ولایت فقیه طی فرایند زیر استخراج گردید.

۱- با استفاده از نرم‌افزار حدیث ولایت و سایت khamenei.ir ۱۲۰۰ صفحه متن مرتبط در خصوص محیط‌زیست جمع‌آوری گردید. لازم به یادآوری است در طی دوره انجام این پژوهش بیانات مقام معظم رهبری در حوزه محیط‌زیست پیگیری و به‌روز شده است.

۲- جمع‌آوری مذکور از طریق انتخاب کلیدواژه‌های مرتبط با محیط‌زیست مانند (هوا، خاک، آلودگی، مراتع، جنگل، بیابان، منابع، ذخایر و...) انجام شد.

۳- متن‌های مورد اشاره بر اساس تکرار، تجانس و تشدید پالایش و موضوع‌بندی گردید و به ۲۲۸ صفحه تقلیل پیدا کرد.

۴- در کدگذاری باز اقدام به احصاء کدهای گزاره‌ها، مفاهیم مقوله و مؤلفه‌ها از متون گردید. مقوله شماره ۱ (دکترینی)

این مقوله دارای سه مفهوم و نه کد است. مفهوم اسراف کردن منابع دارای سه کد، مفهوم هدر دادن منابع دارای چهار کد. مفهوم اموال ملت دارای سه کد است جدول زیر (شماره ۳) نمایانگر تحلیل مفهوم‌سازی این مقوله است:

جدول شماره ۳، تحلیل مفهوم‌سازی مقوله، مصرف درست پرهیز از اسراف

مقوله: مصرف درست پرهیز از اسراف		
مفهوم	کد	ردیف
اسراف کردن منابع	خلاف شرع و قانون است	۱
	صحیح نمی‌باشد	۲
	حرام است	۳
هدر دادن منابع	برای خود ملت مصرف شود	۴
	صحیح نمی‌باشد	۵
	دراختیار بیگانه قرار نگیرد	۶
	در پناه شرع و قانون باشد	۷
اموال ملت	از آن خود ملت است	۸
	به دیگران واگذار نشود	۹

جدول شماره ۴: خلاصه تحلیل مفهوم‌سازی مقوله مصرف درست و پرهیز از اسراف

مقوله مصرف درست و پرهیز از اسراف		
ردیف	مفهوم	تعداد کد
۱	اسراف کردن منابع	۳
۲	هدر دادن منابع	۴
۳	اموال ملت	۳
جمع	۳ مفهوم	۱۰

مقوله شماره ۲ (هدفی)

این مقوله دارای دو مفهوم و هفت کد است. مفهوم وظیفه حاکمیتی دارای سه کد، مفهوم همکاری دستگاه‌های مسئول دارای چهار کد است. جدول (شماره ۳) نمایانگر تحلیل مفهوم‌سازی این مقوله است:

جدول شماره ۵: تحلیل مفهوم‌سازی مقوله، همکاری سازمان‌ها در حفاظت از محیط‌زیست

مقوله: همکاری سازمان‌ها در حفاظت از محیط‌زیست		
ردیف	کد	مفهوم
۱	حفظ محیط‌زیست است	وظیفه حاکمیتی
۲	حراست از محیط‌زیست	
۳	حمایت از محیط‌زیست	
۴	برنامه‌ریزی مشترک	همکاری دستگاه‌های مسئول
۵	همکاری مشترک	
۶	اقدام مشترک	
۷	تقسیم‌کار	

جدول شماره ۶: خلاصه تحلیل مفهوم‌سازی مقوله همکاری سازمان‌ها در حفاظت از محیط‌زیست

مقوله همکاری سازمان‌ها در حفاظت از محیط‌زیست		
ردیف	مفهوم	تعداد کد
۱	وظیفه حاکمیتی	۳
۳	همکاری دستگاه‌های مسئول	۴
جمع		۷

مقوله شماره ۳ (سیاستی)

این مقوله دارای سه مفهوم و سه کد است. مفهوم تصحیح نظام بهره‌برداری دارای دو کد، مفهوم بهره‌برداری عدالت محور دارای دو کد و مفهوم بهره‌برداری دارای دو کد است. جدول (شماره ۵) نمایانگر تحلیل مفهوم‌سازی این مقوله است:

جدول شماره ۷: تحلیل مفهوم‌سازی مقوله، ظرفیت‌سازی برای اصلاح بهره‌برداری پایدار از منابع

مقوله: ظرفیت‌سازی برای اصلاح بهره‌برداری پایدار از منابع		
ردیف	کد	مفهوم
۱	با اصلاح قوانین محیط‌زیست	تصحیح نظام بهره‌برداری
۲	به‌روز شدن احکام محیط‌زیست	
۳		
۴	مبتنی بر فرهنگ اسلامی- ایرانی است	بهره‌برداری عدالت محور
۵	مبتنی بر مدیریت بومی	
۶		
۷	از محیط‌زیست در چارچوب قانون باشد	بهره‌برداری
۸	از محیط‌زیست در چارچوب شرع باشد	

جدول شماره ۸: خلاصه تحلیل مفهوم سازی مقوله ظرفیت سازی برای اصلاح بهره برداری پایدار از منابع در حفاظت از محیط زیست

مقوله ظرفیت سازی برای اصلاح بهره برداری پایدار از منابع		
ردیف	مفهوم	تعداد کد
۱	تصحیح نظام بهره برداری	۲
۲	بهره برداری عدالت محور	۲
۳	بهره برداری	۲
جمع		۶

با توجه به اینکه تعداد مقوله های این تحقیق ۳۹ مورد می باشد، صرفاً به عنوان نمونه یک مقوله دکترینی، یک مقوله هدف گذاری و یک مقوله سیاست گذاری بسنده نموده و بقیه مقوله ها را به صورت کلی در جدول زیر آورده ایم.

کدگذاری محوری: کدگذاری محوری مرحله دوم تجزیه و تحلیل در نظریه پردازی داده بنیاد است. در کدگذاری باز داده ها خرد و ریز می شوند. در این امر به محقق اجازه می دهد تا مقوله ها را شناسایی کند. در کدگذاری محوری همان داده ها دوباره با ایجاد روابط بین مقوله ها به نوعی جدید به یکدیگر مرتبط می شوند. مقوله های (۳۹ مقوله) حاصل از کدگذاری باز در سه دسته تقسیم بندی گردید است. این مقوله ها را می توان به شرح زیر تشریح نمود.

۱- مقوله های دکترینی

۲- مقوله های هدفی

۳- مقوله های سیاستی

مقوله های دکترینی: این مقوله ها بیان کننده اصول، قواعد، مبانی و راهنما هستند و نشان دهنده سطح دکترین مقوله می باشد. در تحقیق حاضر ۹ مقوله، مصرف درست و پرهیز از اسراف، الگوها و نمادهای محیط زیستی برخاسته از فرهنگ اسلامی- ایرانی، الگوی اسلامی - ایرانی محیط زیست برای جهان اسلام، اخلاق و عدالت زیست محیطی مبتنی بر فرهنگ دینی و... به روش خبرگی به عنوان مقوله های دکترینی تشخیص داده شد.

کدگذاری انتخابی (مرحله نظریه پردازی): کدگذاری انتخابی بر اساس نتایج در مرحله قبلی کدگذاری، مرحله اصلی قضیه پردازی است به این ترتیب که طبقه محوری را به شکل نظام مند به

جوشی در حوزه امنیت زیست محیطی بر اساس گفتمان ولایت فقیه ۱۸۷۵

دیگر طبقه‌ها ربط داده و آن را در چارچوب یک قضیه ارائه کرده‌ایم و طبقه‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح شده‌اند. در این مرحله ما برحسب فهم خود از متن پدیده مورد مطالعه، یا چارچوب مدل پارادایم را به صورت مدل اولیه عرضه می‌کنیم یا مدل پارادایم را به هم می‌ریزد و به صورت ترسیمی نظریه نهایی را نشان می‌دهد و یا در چارچوب مدل اصلی شکل می‌گیرد.

مهم‌ترین کار در مرحله کدگذاری انتخابی ترسیم، روایت یا خط اصلی تحقیق است. تبیین این خط با استفاده از یادداشت‌های نظری و عملیاتی که ما طی مراحل مختلف تجزیه و تحلیل داده‌ها تهیه نموده‌ایم.

همان‌گونه که اشاره گردید کار جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها با حرکتی زیگزاگی، برای رسیدن به چارچوب تئوری قابل قبول و مستحکم تا مرحله کفایت نظری و حصول مقوله‌های اشباع شده ادامه می‌یابد. اشباع حالتی است که در آن محقق به این قضاوت و تشخیص ذهنی می‌رسد که داده‌های جدید به توسعه مقوله‌ها کمکی نمی‌کند یا به عبارتی اشباع را وضعیتی می‌گویند که ارزش‌های نهایی داده‌های جدید حداقل است و رعایت آن به عنوان یک اصل موجب افزایش روایی و استحکام نظریه و یافته‌های تحقیق خواهد شد. به طور کلی هر مورد یا منبع اطلاعاتی مرتبط با موضوع تحقیق می‌بایست برای نمونه برداری بعدی مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. نمونه‌گیری در تحقیقات کیفی منطقی و هدف‌نوع رویه‌ی کدگذاری باز، محوری و گزینشی تعیین و علاوه بر آن به حساسیت نظری محقق بستگی دارد. اشباع عناصر کلیه‌ی (مفاهیم-مقوله‌ها و مضامین) نظریه الگوی راهبردی در حوزه امنیت زیست محیطی بر اساس گفتمان ولایت فقیه در جدول شماره ۹ نمایش داده شده است.

جدول شماره ۹، فرآیند اشباع نظری عناصر کلیه‌ی نظریه الگوی راهبردی و زیست محیطی

تعداد مقوله‌ها، مفاهیم، زیر مفاهیم و کدهای تحقیق						
ردیف	نوع مقوله	تعداد مقوله	زیر مقوله	تعداد مفهوم	زیر مفهوم	تعداد کل
۱	دکترینی	۹	۲۵	۲۷	۳۶	۹۷
۲	هدفی	۱۴	۲۸	۳۵	۶۸	۱۴۵
۳	سیاستی	۱۷	۳۴	۴۱	۹۶	۱۸۸

بر اساس اطلاعات مندرج در این جدول کدهای استخراج شده از ۱۲۰۰ صفحه متن منتخب از گفتمان ولایت فقیه ۱۰۳ مفهوم، ۴۰ مقوله، ۲۶ مضمون، تشکیل داده سپس در مرحله کشف

مقوله‌ها، این مفاهیم در قالب مقوله با محور مشترک دسته‌بندی و در مرحله کدگذاری محوری، مقوله‌های سه‌گانه، تشکیل ابعاد اصلی نظریه مفهومی اولیه تحقیق را دادند و به‌این ترتیب نشانه کفایت نظری شامل حداقل شدن ارزش نهایی داده‌های جدید ظاهر گردید.

قضایای نظری پژوهش: قضایای نظری کشف‌شده این پژوهش بیانگر روابط تعمیم‌یافته بین یک طبقه و مفاهیم آن، با طبقه‌های معین است این قضایا متضمن روابط مفهومی هستند و چون رویکرد پژوهش حاضر روابط مفهومی تولید می‌کند لذا به‌کارگیری اصطلاح قضایا مرجع است.

جدول شماره ۱۰، قضایای نظری پژوهش

قضایای دکترینی	قضایای هدف‌گذاری	قضایای سیاست‌گذاری
مدیریت زیست بومی و بهره‌برداری خردمندان از زیست‌بوم‌ها با توجه به توان طبیعی و حفظ ارزش‌های تنوع زیستی امکان‌پذیر است.	اجرای طرح‌های کویرزدایی و بیابان زدایی به رونق اقتصاد کشور کمک می‌کند	پرهیز از اسراف و ظرفیت‌سازی برای اصلاح بهره‌وری با گسترش فرهنگ عمومی محیط‌زیست امکان‌پذیر می‌شود
بهره‌گیری از سرمایه‌های معنوی جامعه ایرانی برپایه تعلیم و تربیت انسان‌های مؤمن، با اخلاق، آگاه و برخوردار از بینش الهی درباره جایگاه محیط‌زیست	ایجاد و توسعه نظام محیط زیستی دانش‌بنیان و توانمند با نوآوری دورن‌زا در سیاست‌ها، قوانین، مقررات، فرآیندها خدمات و فرآورده‌های محیط زیستی	گسترش پیوسته فناوری‌های سبز، علوم و فناوری‌های نوین، و ارتقاء توان کیفی کارشناسی برای کاربست فناوری‌های نوین محیط زیستی لازم است
تأمین عدالت محیط زیستی و استفاده از منابع زیستی پایه با تأکید بر اصلاح الگوی تولید و مصرف در بخش‌های مختلف	استفاده از فناوری‌های نوین در سیاست‌های همکاری منطقه‌ای و بین‌المللی برای حفظ محیط‌زیست بر اساس اصل مسئولیت مشترک و متفاوت	برای دستیابی به نتایج و پیامدهای محیط زیستی برتر، متناسب با شاخص‌های الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و جهانی با مشارکت و نقش‌آفرینی دقیق و تعیین‌شده مجموع دستگاه‌ها، نهادها، مجامع و شهروندان است
	ایجاد هرگونه تخریب در محیط‌زیست عملی غیرانسانی، غیراسلامی و غیرشرعی است و از نظر قانون جرم است	مدیریت بهره‌برداری پایدار از ذخایر شیلاتی و آبی و سایر منابع غنی اقتصادی با همکاری سازمان شیلات و مردم امکان‌پذیر است
	طراحی نظام‌های اطلاعات مالیات سبز برای فعالیت‌های زیان‌آور در محیط‌زیست و محو انحصارطلبی و تبعیض‌های ناروا	

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق:

در مقاله حاضر که جهت ارائه نظریه راهبردی در حوزه امنیت زیست محیطی با تکیه بر گفت‌وگوهای فقه‌پژوهان از طریق روش داده بنیاد چند گام برای تبدیل متن به نظریه برداشته شد. در این مقاله، ابتدا گزاره‌های دارای بار معنایی عمیق و مرتبط با موضوع تحقیق انتخاب و سپس مفاهیم کلی و مشترک از مقایسه دسته‌ای از داده‌هایی که وجوه مشترک داشتند به صورت انتزاعی و ذهنی استخراج شده است، به طوری که هر مفهوم از یک یا چند وجه مشترک مرتبط با مجموعه داده‌های تجربی و عینی دارند.

از آنجا که مقوله در مقایسه با مفهوم در سطحی انتزاعی‌تر و تجربی‌تر قرار دارد، یعنی همان‌طور که با مقایسه داده‌ها، در این مقاله با توجه به اشتراک مفاهیم، یک مفهوم که دربرگیرنده داده‌های مشابه باشد انتزاع نموده و با مقایسه مفاهیم انتزاعی حاصله و با توجه به مشابهت برخی مفاهیم با یکدیگر در سطحی بالاتر، مقوله‌ای خاص را انتزاع نموده که دربرگیرنده مفاهیم مشابه و دارای وجوه مشترک هستند. از آنجا مفهوم جدید استخراج شده یک یا چند وجه مشترک بین مفاهیم پایه‌ای خود را نشان می‌دهد و بر همین اساس مفهوم جدید به عنوان مقوله نامیده شده است.

از آنجا که مقوله‌های استخراجی داده‌های کیفی و پراکنده هستند برای رسیدن به داده‌های غنی‌تر و تفصیلی‌تر نیازمند تحلیل داده‌های کیفی و گزارش آن‌ها هستیم به همین جهت پس از استخراج مقوله‌های حوزه امنیت زیست محیطی از طریق ملاحظه دقیق در مقوله‌ها متنی و ایجاد درک درست به استنباط تحلیلی گروهی نظام‌مند نموده و مضامین مقولات به صورت مفرد و یا ترکیبی از چند مقوله مشترک معنایی را استخراج و ارائه شده است. در مجموع در یک فرآیند طوفان مغزی گروهی و مورد تأیید تیم اندیشه ورزی استنباط شده است.

قضیه معنایی است که علاوه بر صادق یا کاذب، می‌تواند رابطه منطقی با یکدیگر دارند. به همین منظور در این پژوهش از طریق یک فرآیند انتزاعی، گزاره‌هایی که رابطه بین مضامین با مقوله‌ها و بخصوص مقوله محوری و نیز روابط یک مقوله با مفاهیم تحت آن مقوله و در نتیجه روابط بین مفاهیم با یکدیگر را نشان می‌دادند استخراج شدند. توجه به این نکته مهم است قضایا در یک فرآیند چرخه‌ای دائمی از طریق تولید مفاهیم، مقوله‌ها و مضامین و مقایسه و اصلاح مکرر آن‌ها با یکدیگر انجام گرفتند. در نهایت از طریق طوفان مغزی گروهی و تیم اندیشه ورزی متشکل از خبرگان جامعه آماری به ۱۲ قضیه منتهی شد که در جدول زیر ارائه شده است.

جدول شماره ۱۱: قضایای حوزه امنیت محیط زیست

ردیف	
۱	مدیریت زیست بومی و بهره‌برداری خردمندانه از زیست‌بوم‌ها با توجه به توان طبیعی و حفظ ارزش‌های تنوع زیستی امکان‌پذیر است.
۲	بهره‌گیری از سرمایه‌های معنوی جامعه ایرانی بر پایه تعلیم و تربیت انسان‌های مؤمن، بااخلاق، آگاه و برخوردار از بیش‌الهی درباره جایگاه محیط‌زیست
۳	تأمین عدالت محیط زیستی و استفاده از منابع زیستی پایه با تأکید بر اصلاح الگوی تولید و مصرف در بخش‌های مختلف
۴	اجرای طرح‌های کویرزدایی و بیابان‌زدایی به رونق اقتصاد کشور کمک می‌کند
۵	ایجاد و توسعه نظام محیط زیستی دانش‌بنیان و توانمند با نوآوری درون‌زا در سیاست‌ها، قوانین، مقررات، فرآیندها خدمات و فرآورده‌های محیط زیستی
۶	استفاده از فناوری‌های نوین در سیاست‌های همکاری منطقه‌ای و بین‌المللی برای حفظ محیط‌زیست بر اساس اصل مسئولیت مشترک و متفاوت
۷	ایجاد هرگونه تخریب در محیط‌زیست عملی غیرانسانی، غیراسلامی و غیرشرعی است و از نظر قانون جرم است
۸	طراحی نظام‌های اطلاعات مالیات سبز برای فعالیت‌های زیان‌آور در محیط‌زیست و محور انحصارطلبی و تبعیض‌های ناروا
۹	پرهیز از اسراف و ظرفیت‌سازی برای اصلاح بهره‌وری با گسترش فرهنگ عمومی محیط‌زیست امکان‌پذیر می‌شود
۱۰	گسترش پیوسته فناوری‌های سبز، علوم و فناوری‌های نوین، و ارتقاء توان کیفی کارشناسی برای کاربست فناوری‌های نوین محیط زیستی لازم است
۱۱	برای دستیابی به نتایج و پیامدهای محیط زیستی برتر، متناسب با شاخص‌های الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و جهانی با مشارکت و نقش‌آفرینی دقیق و تعیین‌شده مجموع دستگاه‌ها، نهادها، مجامع و شهروندان است
۱۲	مدیریت بهره‌برداری پایدار از ذخایر شیلاتی و آبی و سایر منابع غنی اقتصادی با همکاری سازمان شیلات و مردم امکان‌پذیر است

نتیجه‌گیری:

در پاسخ به سؤال این مقاله، نظریه راهبردی در حوزه امنیت زیست محیطی بر اساس گفتمان ولایت فقیه چیست؟ فرایند رسیدن به پاسخ سؤال به شرح زیر بیان شده است و در آخر پیشنهاداتی برای اجرائی شدن این نظریه ارائه شده است.

از میان ۱۲ شبه نظریه ساخته شده به روش کدگذاری داده‌ها، ۱ قضیه اصلی و به تناسب هر قضیه اصلی ۱ قضیه ارتباطی (مجموعاً ۳ قضیه ارتباطی) منطبق با مؤلفه‌های ۳ گانه مدیریتی (دکترینی، هدفی، سیاستی) انتخاب شدند.

با توجه به مرحله نخست ابتدا سه قضیه دکترینی انتخاب شده و از میان آن‌ها قضیه «بهره‌گیری از سرمایه‌های معنوی جامعه ایرانی بر پایه تعلیم و تربیت انسان‌های مؤمن، بااخلاق، آگاه و برخوردار از بینش الهی درباره جایگاه محیط‌زیست» به عنوان قضیه اصلی دکترین برگزیده شد. در واقع این قضیه قضیه بنیادی، یعنی تربیت منتهی به تعالی بخشی انسان و اصلی‌ترین، محوری‌ترین و مهم‌ترین قاعده سایر قضایا محسوب می‌شود.

سپس دو قضیه مرتبط با قضیه اصلی دکترینی با عنوان قضایای ارتباطی انتخاب گردید. دو قضیه ارتباطی دکترینی شامل «تأمین عدالت محیط زیستی و استفاده از منابع زیستی پایه با تأکید بر اصلاح الگوی تولید و مصرف در بخش‌های مختلف» (قضیه حملیه) و «مدیریت زیست بومی و بهره‌برداری خردمندانه از زیست‌بوم‌ها با توجه به توان طبیعی و حفظ ارزش‌های تنوع زیستی امکان‌پذیر است» (قضیه شرطیه) انتخاب شدند. این دو قضیه از یک طرف ذیل قضیه اصلی دکترینی قرار می‌گیرند و از سوی دیگر خود مبنای قضیه اصلی در «هدف» به عنوان مؤلفه دوم نظریه راهبردی می‌باشند.

با عنایت به قضایای ارتباطی از مؤلفه مدیریتی «دکترینی» از یک طرف و نقش و جایگاه «هدف» به عنوان دومین مؤلفه مدیریتی از سوی دیگر قضیه: «ایجاد و توسعه نظام محیط زیستی دانش‌بنیان و توانمند با نوآوری درون‌زا در سیاست‌ها، قوانین، مقررات، فرآیندها خدمات و فرآورده‌های محیط زیستی» به عنوان هدف اصلی در حوزه امنیت زیست محیطی تشخیص داده و انتخاب شد. سپس در این مرحله با عنایت به قضیه مذکور در مؤلفه مدیریت «هدف‌گذاری» دو قضیه «استفاده از فناوری‌های نوین در سیاست‌های همکاری منطقه‌ای و بین‌المللی برای حفظ محیط‌زیست بر اساس اصل مسئولیت مشترک و متفاوت» و «طراحی نظام‌های اطلاعات مالیات سبز برای فعالیت‌های زیان‌آورد در محیط‌زیست و محو انحصارطلبی و تبعیض‌های ناروا» به عنوان حلقه اتصال

و ارتباط قضیه اصلی مؤلفه مدیریتی «هدف‌گذاری» با مؤلفه مدیریتی «سیاست‌گذاری» انتخاب شدند.

مرحله چهارم. با عنایت به دو قضیه ارتباطی در مؤلفه مدیریتی «هدف‌گذاری» قضیه «برای دستیابی به نتایج و پیامدهای محیط زیستی برتر، متناسب با شاخص‌های الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و جهانی با مشارکت و نقش‌آفرینی دقیق و تعیین‌شده مجموع دستگاه‌ها، نهادها، مجامع و شهروندان است» به‌عنوان مهم‌ترین قضیه که نمایانگر سیاست‌گذاری در الگوی راهبردی می‌باشد انتخاب گردید. سپس به فراخور ارتباط قضایای دوگانه ارتباطی سیاست‌گذاری یعنی «پرهیز از اسراف و ظرفیت‌سازی برای اصلاح بهره‌وری با گسترش فرهنگ عمومی محیط‌زیست امکان‌پذیر می‌شود» و «مدیریت بهره‌برداری پایدار از ذخایر شیلاتی و آبرزی و سایر منابع غنی اقتصادی با همکاری سازمان متولی و مردم امکان‌پذیر است» با قضیه اصلی مؤلفه مدیریتی مذکور در نظریه راهبردی امنیت محیط‌زیست جانمایی شد.

روندشناسی تکاملی مراحل سه‌گانه مذکور در پیوند قضایا اصلی و ارتباطی و مؤلفه‌های سه‌گانه مدیریتی نشان می‌دهد که «با اصالت دادن به اصل توجه به بنیان‌های نظری و با رعایت اخلاق زیستی و فرهنگ‌سازی عمومی در کنار قوانین بازدارنده در اهداف و سیاستها، محیط‌زیست پایدار و طیبه در جامعه محقق می‌شود». این عبارت به‌عنوان نظریه راهبردی و محصول موفق و نتیجه مرجح در حوزه امنیت محیط‌زیست است بنابراین می‌توان آن را مبدأ یک نظریه در حوزه محیط‌زیست دانست.

پیشنهادات:

کارایی اصلی نظریه محیط‌زیست جمهوری اسلامی ایران؛ برای استیفای حقوق عمومی مصرح در اصل پنجاهم قانون اساسی، برای دستیابی به نتایج و پیامدهای محیط زیستی برتر، متناسب با شاخص‌های الگوی اسلامی - ایرانی و جهانی با مشارکت و نقش‌آفرینی دقیق و تعیین‌شده مجموع دستگاه‌ها، نهادها، مجامع و شهروندان است. این مهم با تأکید بر رویکرد فراگیر دینی فرهنگی، دانشی، کارآفرینانه و هوشمندانه از طریق زیر تحقق می‌یابد:

۱. بازشناسی و با‌آفرینی مبانی محیط زیستی اسلامی - ایرانی، به‌عنوان شالوده الگوی محیط‌زیست جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر گفتمان ولایت‌فقیه؛ موردتوجه قرار بگیرد.
۲. بازشناسی و با‌آفرینی مبانی فکری، گفتمان ولایت‌فقیه در حوزه محیط‌زیست نیاز به نشر

وگسترش دارد.

۳. نقش آفرینی در طراحی و تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و یکپارچه سازی آن با الگوی کلان پیشرفت جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر گفتمان ولایت فقیه؛ مورد توجه واقع شود.

۴. ارتقای دانش، اخلاق و فرهنگ محیط زیستی ایرانیان از طریق آموزش و پرورش، آموزش عالی، رسانه ملی، شورای فرهنگ عمومی و سازمان های مردم نهاد با تأکید بر گفتمان ولایت فقیه؛ نهادینه شود.

۵. ساخت، ترویج و عمومی سازی هنجارهای محیط زیستی در جامعه ایرانی بر پایه فلسفه محیط زیستی اسلامی با تأکید بر گفتمان ولایت فقیه؛ مورد تأکید قرار گیرد.

۶. ایجاد و توسعه نظام محیط زیستی دانش بنیان و توانمند با نوآوری دورن زا در سیاست ها، قوانین، مقررات، فرآیندها خدمات و فرآورده های محیط زیستی با تأکید بر گفتمان ولایت فقیه؛ انجام شود.

۷. به روز کردن قوانین، احکام محیط زیست متناسب با جرم و جریمه و دارای توان ایجاد بازدارندگی با تأکید بر گفتمان ولایت فقیه؛ صورت بگیرد.

منابع و مأخذ:

- قرآن کریم، ترجمه آبت الله مگرم شیرازی
- نهج البلاغه، ترجمه فیض الاسلام، ص ۱۱۴۶، حکمت؛ ۱۲۳ صبحی صالح، ص ۴۹۱، حکمت ۱۲۸
- حضرت امام خمینی (رحمت ا... علیه) صحیفه نور/ ۲۱ ج/ ۱۷
- حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نرم‌افزار حدیث ولایت.. (بیانات، ۱۳۸۹)
- حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) (۱۳۷۵) یاد ایام (مجموعه بیانات)، تهران: انتشارات صادق،
- حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) (۱۳۷۵) یاد ایام (مجموعه بیانات)، تهران: انتشارات صادق،
- آریاپور، محسن (۱۳۸۷) تهدیدات و امنیت، تهران، انتشارات مرکز پژوهش‌های شهید صیاد شیرازی.
- آبرکرامبی، نیکلاس و همکاران (۱۳۷۰)؛ فرهنگ جامعه‌شناسی، حسن پویان، تهران، چاپخش،
- اسماعیلی، عباس و دیگران، (حفاظت محیط زیست در اسلام)، مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، زمستان ۱۳۸۶، دوره ششم،
- ایان بار بور، علم و دین، ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۲، صص ۱۹۲-۱۹۳
- آبرکرامبی، نیکلاس و همکاران (۱۳۷۰)؛ فرهنگ جامعه‌شناسی، حسن پویان، تهران، چاپخش،
- استراوس، آنسلم و کوربین (۱۳۸۷) اصول و روش تحقیق کیفی، نظریه مبنایی، رویه‌ها، شیوه‌ها ترجمه بیوک
- دلاور، علی (۱۳۸۵). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. تهران: انتشارات رشد،
- محمدزاده، محمد (۱۳۸۹) سند ملی محیط زیست، تهران، سازمان حفاظت از محیط زیست

جویشی در حوزه امنیت زیست محیطی بر اساس گفتمان ولایت فقیه ۱۹۵۵

- منصوریان، یزدان (۱۳۸۶) *گراندتئوری چیست و چه کاربردی دارد*، ویژه‌نامه همایش علم اطلاعات و جامعه اطلاعاتی. اصفهان، دانشگاه اصفهان
- مهربابی، امیر؛ خنیفر، حسین؛ امیری، علینقی؛ زارعی متین، حسن؛ جندقی، غلامرضا (۱۳۹۰) *معرفی روش‌شناسی نظریه داده بنیاد برای تحقیقات اسلامی* (ارائه یک نمونه) مدیریت فرهنگ‌سازمانی